

**תאטרון פלייבק בראי מסורת האילתור הקצר והארוך –
או המסע שלי לעולם הפלייבק (ומה למדתי בדרך)
עשהאל רומנלי¹**

הקדמה

הייתי ילד רגיל. ילד שגדל על פרנק סינטרה, וסיפורי אוניברסיטת קולומביה בניו יורק. בתיכון ניגנתי קצת גיטרה בטקסים ושיחקתי בהצגת סוף י"ב. אבל מעולם לא מעבר לכך. אבא שלי היה האמן בבית: השתתף בהצגות חובבניות והקים את "להקת הספרים הירושלמית" בסגנון Barbershop. מעולם לא חלמתי שאי פעם אתפרנס מאמנות...

והנה אחרי הצבא והטיול, סוף סוף הגעתי למחוז חפצי: אוניברסיטת בן גוריון. ההתרגשות מן הלימודים והאפשרות "לעשות הכל" כי אני רחוק מהבית הובילו אותי לנסות דברים חדשים: לרקוד בלהקת המחול של האוניברסיטה ולהופיע בברמיאל, לעשות תיאטרון קהילתי ולהופיע במתנ"ס ג' בב"ש ולחוג תיאטרון של אגודת הסטודנטים בהנחיית דני נבט. רק לקראת סוף השנה הבנתי שהיה זה תיאטרון בסגנון "פלייבק". אני זוכר עצמי בקהל בהופעות של פלייבק באר שבע, נפעם מהיכולת המשחקית והאמיצה של הקבוצה – השחקנים היו כל כך מהירים, חדים, שנונים, כנים, טעונים. הרגשתי שאין סיכוי שאי פעם אופיע כמוהם. טעמתי "פלייבק" מממש בתחילת דרכי, בלי מתכוון. רצה הגורל ולאחר התואר הראשון הגעתי ללונדון, כשליח התנועה המסורתית, לתקופה של שנה, שהתארכה לשנתיים וחצי. בלונדון, הרחק מעיני משפחתי וחבריי, יכולתי להמציא את עצמי מחדש ולגלות את הפוטנציאל שלי. שם התחלתי לצלול לתוך עולם האילתור הבימתי: קונטקט (מחול מאולתר), מוזיקה, ואילתור תיאטרלי.

בראשית היה short form...

המקום הראשון שהגעתי אליו היה שיעורי אילתור "שורט פורם" (Short Form) בקבוצת [Fluxx](http://www.fluxx.co.uk)² בהנחיית בריס ג'ונסטון. שורט פורם הוא זרם אילתור שהחל בשנות ה-60 בארה"ב קנדה וארה"ב (Johnstone, 1989; Spolin, 1999; 1999). זרם זה צמח הן כדרך להכשרת שחקנים, והן כדרך ליצירת תיאטרון חי ומיידי, לעיתים כמרד נגד התיאטרון הקונבנציונלי. ג'ונסטון וספולין לימדו שחקנים את עקרונות האילתור "שורט פורם" הקלאסיים:

- כן ו... – לא לחסום את ההצעות של האחר, אלא לקבל ולבנות על המציאות של בן הזוג.
- אין טעויות.
- להרשות וליהנות מכישלון.
- לגרום לבן הזוג על הבמה להראות טוב.
- לשלב מחדש (reincorporate) מידע שעלה בעבר.
- להציע הצעות ברורות ואמיצות שמקדמות את העשייה והרגע קדימה.
- להיות "ממוצע" ולא מקורי.

1 רומנלי, ע. 2016. תאטרון פלייבק בראי מסורת האילתור הקצר והארוך – או המסע שלי לעולם הפלייבק (ומה למדתי בדרך).

עיתון איגוד תיאטרון הפלייבק בישראל, 1, 17-13.

2 <http://www.fluxx.co.uk>

הזרם הזה נקרא short form משום שלרוב התרכז בסצנות קצרות, וביכולת ביסוס אקספוזיציה מהירה (הכוללת: מי? מתי? איפה?) והעלאת מתח הסצנה. סצנות "שורט פורם" נוטות לרוב לכיוון הקומי. ב"שורט פורם" למדתי כיצד להתחיל סצנה עם מצב טעון ולהעלות כל הזמן את הסיכון (Stakes), למדתי לא לחסום, ולקפוץ על הבמה במהירות עם רעיונות מהירים. אחרי עשרות שעות של הכשרה בשורט פורם, עקבתי אחרי אחד המורים שלי מארק פינקס, ונדנדתי לו עד שקיבל אותי לקבוצתו Third person, שהתמחתה בהצגות שלמות מאולתרות (45 דקות עד שעה) במסורת אילתור "long form" בגישת מייזנר³.

Long form – האחות הקטנה והסבלנית של ה"שורט פורם"

זרם ה"לונג פורם", הינו אילתור שבו השחקנים מציגים דמויות לאורך זמן רב יותר, והוא כולל מספר סצנות הבונות הצגה דרמטית מלאה (Hauck, 2012). זרם זה החל בבתי ספר אמריקאים לאילתור כמו Second City בשיקגו והיום ישנם מספר רב של מודלים ופורמטים הפופולריים בזרם הלונג-פורם (לדוגמה: Halpern, Close, & Johnson, 1994; Hauck, 2012). אילתור "לונג פורם" מורכב מאנסמבל שחקנים המשתפים פעולה ותומכים אחד בשני בכדי ליצור הצגה דרמטית מלאה. הדגשים של "לונג פורם" מתבססים על עקרונות ה"שורט פורם", אולם כוללים עוד רובד הכולל דגש על בנייה יותר איטית ואורגנית של הקשת הדרמטית של ההצגה, עם מספר סצנות הכוללות הרבה שזירה מחדש (reincorporation) של חומר שכבר יוצר. הדימוי הקלאסי של שני סוגי האילתור מובא כאן בדבריה של רות זאפורה (1995) "אילתור הוא כמו ללכת אחורה. אתה רואה איפה כבר היית, אולם אינך יכול לראות לאן אתה הולך. אולם מה שאתה רואה משפיע על הכיוון שאליו שאתה הולך" (שם, עמ' 54). ב"לונג פורם" למדתי ליהנות מרגעים קטנים, לסמוך יותר על האנסמבל, לבנות שיגרה איטית שאינה מרגשת בסצנות, לתת לדרמה להפרש לפניי, מבלי שאני דוחף אותה בכוח קדימה. בקיצור, להאט ולהקשיב. בהתחלה, שני סגנונות אלה נחווים כניגודים. אף שה"לונג פורם" נשען על עקרונות ה"שורט פורם", הוא מצריך סבלנות וראייה ארוכה יותר. באופן אישי, כשחקן פחות מהיר וקומי, נמשכתי ל"לונג פורם", ומצאתי בו עולם מופלא וקסום.

וכך, 4 שנים אחרי השיעור הראשון בפלייבק עם דני נבט בב"ש, הצלחתי להגיע לאודישן של [London Playback AME](#)⁴, בהנחיית Veronica Needa ו Anna Chestner. ב 2006 היו בלונדון רק שלוש קבוצות פלייבק, ורציתי להתקבל ליוקרתית ביניהם, אולם לא היה לי מספיק ניסיון בפלייבק בכדי להצטרף לקבוצה מקצועית. המנחות הסכימו לקבל אותי לתקופת ניסיון של כמה חודשים, במקביל להכשרה איתן באופן פרטי.

3 סטנלי מייזנר ייסד צורת משחק בה שחקנים מרוכזים בשחקנים סביבם במקום בדמות שהם משחקים. ראו עוד בספר: Miesner & Longwell, 1987.

4 היום הם נקראים London Playback Theater והאתר שלהם הוא <http://www.londonplayback.co.uk>

תאטרון פלייבק – שילוב שני זרמי האילתור עם הקשבה לסיפור אמיתי

תאטרון "פלייבק" נבנה בין היתר על המסורת האילתורית, ומשלב את שני הזרמים הנ"ל. הצורות הקצרות של תחילת מופע (פסל, מכונה, מקהלה, אלמנטים וכו'), מצריכות לרוב יותר מהירות ויצירת סצנות טעונות בצורה מהירה, כשהשחקנים משחקים לרוב בסצנה אחת או סולו אחד. דהיינו "שורט פורם". עם זאת, שיקופים פתוחים דורשים הקשבה ורגישות של השחקנים ברמת האנסמבל. שיקופים פתוחים מורכבים לרוב ממספר סצנות מאולתרות, השואפות ליצור הצגה שלמה. כלומר "לונג פורם". בשני ספריו (1994, 2015), ג'ונתן פוקס, הוגה שיטת הפלייבק, מדגיש יצירה תאטרלית מאולתרת וספונטנית, עם שחקנים המאלתרים על הבמה בחופשיות.

בקבוצת הפלייבק בלונדון, מצאתי עצמי משלב את הכישורים שלמדתי ב-Fluxx וב-Third person עם אתגר נוסף של הקשבה לסיפור אמיתי של מספר. הייתי צריך ללמוד לשלב כישורי אילתור יחד עם הקשבה עמוקה.

לקח לי שנה של פלייבק בלונדון, בכדי להעביר את מרבית המיקוד שלי ל"לונג פורם" ולפלייבק. ראיתי שסצנות והצגות דרמטיות, והחשיבה ארוכת הטווח של "לונג פורם", בשילוב ההקשבה העמוקה (והטיפולית?) של הפלייבק, יותר מושכות אותי.

עם סיום שליחותי בלונדון, המליצה ורוניקה מנחת הקבוצה שאצור קשר בארץ עם חברה טובה שלה, מהתקופה בהן שתיהן שיחקו יחד בהרכב הפלייבק הבינלאומי הראשון, אביבה אפל. מעולם לא שמעתי על אביבה אפל, כי מלבד דני נבט ופלייבק ב"ש, לא ידעתי דבר על סצנת הפלייבק בישראל. מהר מאוד למדתי שאביבה היא חלוצת הפלייבק בישראל, נשיאת האיגוד העולמי לשעבר ואחת המנחות המבוקשות ביותר בעולם. מה גם שקבוצת הפלייבק בהנחייתה, "משחק מהחיים", היא קבוצת הפלייבק המצליחה בארץ. התחלתי לחזר במרץ אחרי אביבה, עוד בתקופת ביקורי בלונדון כמו גם לאחר חזרתי לארץ. היה לי ניסיון בפלייבק, אולם לא הייתה לי הכשרה של שחקן מקצועי. במקביל לחיזורים אלה המשכתי ללמוד, להופיע, וללמד אילתור במקביל ללימודי התואר השני בעבודה סוציאלית קלינית. ההזדמנות הגיעה לבסוף בחורף 2008, כשאנסמבל "משחק מהחיים" היו זקוקים לשחקן חילוף בירושלים בדקה התשעים. אביבה התקשרה אליי ושאלה אם אני פנוי: ביטלתי הכל והצטרפתי למופע. הייתי לחוץ מאד כי לא הופעתי בפלייבק מאז חזרתי מלונדון, ולהופיע עם שחקנים בקליבר של "משחק מהחיים" היה מאיים מאוד. אולם לא הייתה לי ברירה כי ידעתי שזה הסיכוי היחיד שלי להרשים את אביבה והאנסמבל שלה. לאחר מופע זה הצטרפתי לאנסמבל "משחק מהחיים" כשחקן מחליף לשנתיים, כשאני ממשיך את הכשרתי עם אביבה ונורית שושן.

ב 2010 פנו אליי מתיאטרון חרדי מקצועי הנקרא [נקודה טובה](#)⁵, וביקשו שאלמד את אנסמבל השחקנים שלהם פלייבק, ומאז אני המנהל האמנותי של קבוצת תאטרון הפלייבק, [אור חוזר](#)⁶. את שאר המסע שלי, אספר בפעם אחרת...

5 [/http://www.nekudatova.co.il](http://www.nekudatova.co.il)

6 [/http://www.orchozor.com](http://www.orchozor.com)

אפילוג

כשאני כותב רשימה זאת, אני מבין כמה המסע שלי ל"פלייבק" היה באמת הליכה אחורה כמו שזאפורה כותבת. אני רואה איך כל צעד שעשיתי – מירושלים, לבאר שבע, ללונדון וחזרה לעיר הבירה הוביל אותי בעצם לכאן. אני מבין עכשיו יותר ויותר מדוע השליחות שלי ב"פלייבק" היא לחקור ולפתח מושגים וטכניקות שיאפשרו לפלייבקיסטים חובבנים להתמקצע ולהופיע ברמה אמנותית גבוהה: כנראה שהילד "הרגיל" מהגבעה הצרפתית עדיין מתקשה להאמין לפעמים שהוא כאן.

ביבליוגרפיה

- Fox, J. (1994). Acts of Service, New York: Tusitala.
- Fox, J. (2015). Beyond Theatre: a playback theatre memoir. New Paltz, NY: Tusitala
- Halpern, C., Close, D., & Johnson, K. (1994). Truth in comedy: The manual of improvisation. Colorado, CO: Meriwether.
- Hauck, B. (2013). Long-Form Improv: The Complete Guide to Creating Characters, Sustaining Scenes, and Performing Extraordinary Harolds. NY, NY: Skyhorse.
- Johnstone, K. (1989). Impro – Improvisation and the theatre. London, UK: Methuen.
- Johnstone, K. (1999). Impro for Storytellers. London, UK: Faber and Faber.
- Spolin, V. (1999). Improvisation for the Theater. 3rd edition, Evanston, IL: Northwestern University.
- Zaporah, R. (1995). Action theater: the improvisation of presence. Berkeley, CA: North Atlantic Books.